

Stichting het Limburgs Landschap
Rijksstraatweg 1 Lomm
postbus 4301
5944 ZG Arcen
telefoon 077-473 75 75
fax 077-473 75 76

Beneden-Geuldal

Een natuurlijk beekdal
in wording

Dit natuurontwikkelingsproject werd mede mogelijk gemaakt door bijdragen van

- Provincie Limburg
- Gemeente Meerssen
- Gemeente Valkenburg
- Waterschap Roer en Overmaas
- Stichting Ark
- Zuiveringschap Limburg
- Wereld Natuur Fonds
- Life

Een kennismaking In het Geuldal tussen Valkenburg en Meerssen, hebben zich de laatste jaren opmerkelijke veranderingen in het landschap voorgedaan. In dit gebied stroomt het riviertje de Geul over haar laatste kilometers, voordat ze in de Grensmaas uitmondt. Een deel van de voormalige landbouwgronden in dit gebied is sinds 1996 eigendom van de Stichting het Limburgs Landschap. Hier zien we hoe natuurlijke processen de weg vrijmaken voor de terugkeer van bijzondere planten en dieren.

De Geul mag weer vrij meanderen, zijbeken vernatten de dalgronden, ooibos keert spontaan terug en grote grazers trekken tussen de hellingbossen en het dal heen en weer.

U kunt de ontwikkelingen naar een natuurlijker beekdal zelf op de voet volgen. De natuurgebieden Ingendael en Meerssenderbroek fungeren hierbij als eerste voorbeelden. In de komende jaren wordt geprobeerd deze natuurgebieden verder uit te breiden en waar mogelijk met elkaar te verbinden. Deze folder neemt u mee door het gebied en verhaalt over de veranderingen die de natuur de laatste jaren heeft doorgemaakt en nog zal doormaken...

De historische Geul Zoals de Geul nu in haar landschap ligt, ziet ze er op het eerste gezicht betrekkelijk natuurlijk en ongerept uit. Toch hebben mensen door de eeuwen heen geprobeerd de Geul te beteugelen. Dat lukte vrij eenvoudig door op allerlei plaatsen steeds opnieuw de oevers te verstevigen met puin, mergelblokken of houtwerk. Zo werd voorkomen dat gronden langs de beek wegspoelden. Men kon er steeds gemakkelijker landbouw bedrijven of watermolens aanleggen. Het vastleggen leidde echter ook tot een relatief smalle beek, zonder beekbegeleidend bos en tot een onnatuurlijke ophoging van de dalgronden rond de Geul. De beek bleef met hoog water meegevoerd zand en leem [de Limburgse löss] afzetten in haar dal, maar kreeg vervolgens eeuwenlang niet de kans om het materiaal weer af te voeren. Het dal raakte als het ware 'verstopt' met een dikke laag leem en de Geul stroomde er in een, weliswaar meanderende, maar te smalle goot doorheen. De vergaande cultivering en de uitge-

speelde rol van de Geul betekenden dat de laaggelegen dalgronden van de Beneden-Geul hun natuurlijke rijkdom grotendeels verloren hadden.

De losbandige Geul Toen de gronden rond Ingendael in 1996 eigendom werden van Stichting het Limburgs Landschap kon het Waterschap Roer en Overmaas alle oeververstevigingen langs de Geul weghalen. Hierdoor begon de beek zich voor eerst in misschien wel 1000 jaar [!] weer zijdelings te bewegen. Afkalvende oevers zijn het gevolg en de Geul verbreedt zich sindsdien op eigen kracht, soms met vele meters per jaar. Op plekken waar grote bomen in het water vallen gaat dit proces des te sneller. Als u in Ingendael langs de Geul wandelt kunt u dit op verschillende plekken fraai zien. De bomen dwingen het water nieuwe wegen te zoeken en er ontstaan weer brede grindbanken, stromende zij-geultjes en actieve meanders [zich steeds verplaatsende bochten]. In de steile oeverwanden nestelen ijsvogels en op de nieuwe grindbanken kiemen wilgen en elzen. Hierdoor keert het karakteristieke ooibos [bos dat goed tegen overstroming kan], en daarmee misschien wel de nachtegaal, weer langs de Geul terug. Ook onder water verandert de Geul haar landschap ten gunste van kleine waterdiertjes en vissen.

Stromend moeras Putbeemd. Foto Bart Peters

Meer ruimte voor water Niet alleen de natuur is gebaat bij een brede beek met eilanden, grindbanken, onderwaterkolken en bos. Ook het water krijgt meer ruimte en moet een langere weg afleggen. Daarnaast zorgt de ruwe structuur van de nieuwe beekbedding en het opgroeien van bos ervoor dat het stromende water worden afgeremd en gedempt, juist op plekken waar dat geen kwaad kan. In plaats van al het water zo snel mogelijk en tegelijk af te voeren, komt het meer gespreid in de Maas aan. Een natuurlijke beek kan dus ook wateroverlast voorkomen.

Kwartelkoning. Foto Dietmar Nill / FN

Groenpootruiter. Foto Nigel Dennis / FN

Watersnip. Foto Onic Mordt / FN

Het stromend moeras van Ingendael Vóór 1999 stroomde de Strabeek – een klein zijbeekje van de Geul, dat gevoed wordt door de bronnen van het Ravensbos – in een recht, opvallend gootje naar de Geul. Het water stroomde dus snel weg zonder

dat de natuur het kon benutten. Sinds mei van dat jaar is het beekje omgelegd. Het loopt nu vrijuit in de laagste delen van Ingendael [de Putbeemd]. Het gevolg is een stromend moeras dat vrijwel direct door bijzondere planten en dieren werd bezet. Watersnippen en groenpootruiters doken weer in het gebied op en in de ruigtes is de zeldzame kwartelkoning zelfs weer gesignaleerd. Bijkomend voordeel is dat het water minder snel wordt afgevoerd. Het trekt langzaam de grond in of loopt veel geleidelijker naar de Geul; in beide gevallen positief voor de hoogwaterbestrijding.

Konik-kudde op Ingendaal Foto Bart Peters

Galloways op Meerssenderbroek Foto Bart Peters

Koniks en galloways *De konikpaarden stammen direct af van het uitgestorven Europese wilde paard, de tarpan. Zowel het uiterlijk als de eigenschappen van de konik wijken maar weinig af van die van de tarpan. Ze zijn dus uitstekend in staat het hele jaar buiten te leven. De gallowayrunderen hebben een langere geschiedenis onder mensen, maar ze hebben toch veel natuurlijke eigenschappen behouden. Ze kunnen goed op eigen kracht kalveren krijgen en hebben weinig problemen met kou en tijdelijk wat minder voedsel. Qua leefwijze en effecten op het landschap lijken ze sterk op het reeds lang geleden uitgestorven wilde rund.*

Sociaal gedrag *De dieren lopen in een hecht kuddeverband, dus met hengsten en stieren van alle leeftijden. Dit betekent dat er duidelijke rangorden zijn, waarbij het ene dier boven het andere staat. Die rangorden kunt u zelf in de gebieden herkennen door simpelweg een tijdje op afstand naar een kudde te kijken. Vooral in grotere groepen kunnen ook dieren uitgestoten worden – een natuurlijk proces dat er voor zorgt dat er meerdere kuddes ontstaan. Zo verspreidt de begrazing zich door het gebied. Wanneer bijvoorbeeld de leidende hengst uit Ingendaal de jonge hengsten verstoort, vormen die een nieuwe groep op de hellingweides en bossen van de Bergse Hei. Begrazing gaat dan ook daar een grotere rol spelen.*

Natuurlijke begrazing Van nature is het Geuldal het domein van grote grazers als ree, edelhert, rund, bever, paard en wild zwijn. Veel van deze dieren zijn al lang geleden uit het gebied verdwenen. Nu lopen er langs de Geul weer in kleine aantallen wild levende runderen en paarden. Reeën kwamen altijd al in het gebied voor. Zonder deze dieren zou het beekdal na korte of langere tijd in een ondoordringbaar bos veranderen. Juist grote grazers zorgen in de natuur voor afwisseling. Er ontstaan open, bloemrijke graslanden en ruigtes naast dichte struwelen en bos. Deze variatie zorgt er voor dat veel planten- en diersoorten zich in de terreinen vestigen. Daarnaast zijn de grazers selectieve eters. Grassen worden bijvoorbeeld graag gegeten in vergelijking met veel bloemen en kruiden; deze laatste zijn vaak onsmakelijk door [gif]stoffen, geur, haren, stekels etc. Veel kruiden worden wel als aanvulling op het menu gegeten, maar uiteindelijk zijn de grassen het hoofdvoedsel. Door deze ‘voorsprong’ van bloemen en kruiden neemt de soortenrijkdom in begraasde terreinen toe. Uiteraard kan dat alleen als er weinig grazers in een groot gebied lopen. Vergelijk ze niet met ‘koeien in de wei’, maar eerder met herten in het vrije wild. Zo hebben de grazers het hele jaar door genoeg voedsel. Daarnaast krijgt bos de kans te groeien en staan er zelfs in het vroege voorjaar nog verdorde ruigtes overeind waarin sprinkhanen en andere insecten als eitje of pop kunnen overwinteren.

Hellingbossen en dal verbonden Het natuurgebied Meerssenderbroek staat sinds 1998 in verbinding met het hellingbosgebied De Dellen en Ingendaal is sinds 1999 aan de hooggelegen Bergse Hei gekoppeld. Deze hellingbossen zijn zeer soortenrijk met in de ondergroei bijzondere planten als daslook, gele anemoon, christoffelkruid en eenbes. De weelderige lianengroei van bosrank en klimop geeft sommige stukken een exotisch karakter. Vaak zullen de grazers zich in het voedselrijke dal ophouden. Dit kan veranderen tijdens hoogwater, tijdens onrust in de kudde, gedurende strenge winters, bij het krijgen van kalveren of bij behoefte aan ander voedsel. Dan zullen de grazers ook de hellingbossen in trekken. Met name de galloways bezoeken graag de bossen. In het

Bergse Hei, Foto Edmond Staal

Dasboek, Foto Carla Dienaar

Meerssenderbroek zien we de dieren bijna dagelijks heen en weer trekken, omdat ze hier niet de Geul over hoeven te steken. Aan hun vacht en in hun mest verspreiden de dieren over grote afstanden plantenzaden. Omgekeerd worden de dalgronden door natuurontwikkeling steeds interessanter voor dieren als das en ree. Er ontstaat weer een levendige uitwisseling tussen het beekdal en de hoge gronden.

In de hellingbossen ligt ook een aantal mergel- en zandgroeven, vaak verlaten, maar soms nog in gebruik. Dit zijn exotische landschappen met een heel bijzondere natuur, waarover Het Limburgs Landschap, samen met Ankerpoort NV, twee folders uitgeeft, *De Curfsgroeve* en *Groeve 't Rooth*, te bestellen op telefoonnummer 077-473 75 75.

Vrije toegang Ingendael/Bergse Hei en Meerssenderbroek/De Dellen zijn vrij toegankelijk voor wandelaars. U hoeft daarbij niet op eventuele paden te blijven. Door het Meerssenderbroek loopt tevens een verhard fietspad.

Bereikbaarheid Ingendael ligt op 10 minuten lopen van NS-station Houthem-Sint Gerlach.

Het gebied kent een aantal ingangen waar u de auto goed kwijt kunt:

- Chateau Sint Gerlach in de noord-westhoek van het gebied; voor de slagboom van de oprijlaan van het Chateau [Joseph Corneli Allee] is rechts een parkeerplaats.
- Grand-Café de Brakkeberg in de zuid-westhoek, aan de Wolfdriesweg in Geulhem;
- Tivoli in de zuid-oosthoek van het gebied; dit is een kleine parkeerplek met een beperkte capaciteit, bereikbaar vanuit de richting Valkenburg.

U kunt ook vanuit het zuiden, via de hellingbossen van de Bergse Hei het gebied bezoeken. Het verdient dan aanbeveling een eventuele auto in het dorp Berg of Vilt neer te zetten. In Ingendael kunt u op twee plaatsen via een bruggetje de Geul oversteken.

Meerssenderbroek ligt op een goed kwartier lopen van NS-station Meerssen. Met de auto kunt u tot midden in het gebied komen. Daar ligt uitspanning de Nachtegaal [Gemeentebroek 6] en is een parkeerplaats aanwezig.

Wie werken er samen De plannen voor de Beneden-Geul zijn tot stand gekomen op initiatief van de Provincie Limburg. De terreinen zijn eigendom van de Stichting het Limburgs Landschap, maar om de maatregelen uit te voeren en de terreinen verder uit te breiden werkt zij ook nauw samen met het Waterschap Roer en Overmaas, de gemeenten Meerssen en Valkenburg, Stichting Ark/Stichting DOEN, het Zuiveringschap Limburg en de Dienst Landelijk Gebied.

Rondleidingen Het is mogelijk een rondleiding door de gebieden te krijgen. In 1,5 tot 2,5 uur leert u dan meer over de achtergronden van het project, de grazers en de flora en fauna in het gebied. Inlichtingen: Stichting het Limburgs Landschap, telefoon 077-473 75 75 of fax 077-473 75 76. E-mail info@limburgs-landschap.nl

Gedragregels voor bezoekers

- 1 De grazers in het terrein weten dat mensen hen niets doen, maar het zijn geen 'kinderboerderijdieren'. Blijf altijd op zo'n 50 meter afstand van de dieren en voer of aai ze in ieder geval niet. Vooral paarden kunnen hierdoor opdringerig worden, wat tot problemen met andere bezoekers kan leiden. Juist door ze met rust te laten kunt u hun natuurlijke gedrag het beste zien.
- 2 In de dalvlakte van Ingendael zijn honden niet toegestaan. Honden worden door koniks en galloways instinctmatig als gevaar gezien, zeker als er kalveren of veulens in de groep lopen. Honden kunnen dus voor gevaarlijke situaties zorgen

en verstoren ook het overige wild. Op de geasfalteerde paden van het Meerssenderbroek en op de paden in de hellingbossen zijn honden alleen aangelijnd toegestaan, en dan alleen als er geen grazers in de buurt zijn.

- 3 Parkeer auto of fiets nooit in het begrazingsgebied. De lak kan dan ernstig beschadigd worden door nieuwsgierige grazers.
- 4 Bij een bezoek aan het terrein vragen wij bezoekers om een stuk eigen verantwoordelijkheid. Betreding van het gebied gebeurt op eigen initiatief en eigen risico. Stichting het Limburgs Landschap kan niet aansprakelijk gesteld worden voor eventuele schade of letsel dat tijdens een bezoek mocht ontstaan.

